

УДК 378.6:070:[811.161.2:008]

DOI 10.24919/2411-4758.2017.109047

Наталія ПОНОМАРЕНКО,

*аспірант кафедри педагогіки, Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка; викладач Машинобудівного
коледжу, Сумський державний університет (Україна, Суми)*

Natalia_P@ukr.net

orcid.org/ 0000-0001-7857-0976

ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ МОЛОДШИХ СПЕЦІАЛІСТІВ З ЖУРНАЛІСТИКИ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У статті акцентовано увагу на важливості формування соціокультурної компетентності студентів спеціальності 061 Журналістика у процесі вивчення української мови у вищих навчальних закладах I-II рівнів акредитації. Окреслено сутність соціокультурної компетентності майбутніх молодших спеціалістів з журналістики, що сприяє усвідомленню себе як носія національних цінностей; формуванню загальної культури, загальнолюдських цінностей, відповідальності за майбутнє Батьківщини; опануванню етики та етичних норм; принципів діалогу з представниками різних поглядів, націй, культур, релігій; формуванню широкого спектру мовленнєвих навичок і умінь; умінь управляти інноваційними процесами та інноваційною діяльністю. Зосереджено увагу на формах і методах навчання, які уможливають соціокультурний розвиток української мовної особистості студента.

Ключові слова: соціокультурна компетентність, майбутній молодший спеціаліст із журналістики, українська мова, формування української мовної особистості.

Літ. 7.

Наталія ПОНОМАРЕНКО,

*аспірант кафедри педагогіки Сумського державного
педагогічного університету імені А. С. Макаренка, преподаватель
Машиностроительного колледжа Сумського державного
університету (Україна, Суми) Natalia_P@ukr.net*

ФОРМИРОВАНИЕ СОЦИОКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ БУДУЩИХ МЛАДШИХ СПЕЦИАЛИСТОВ С ЖУРНАЛИСТИКИ НА ЗАНЯТИЯХ С УКРАИНСКОГО ЯЗЫКА

В статье акцентировано внимание на важности формирования социокультурной компетентности студентов специальности 061 Журналистика в

процессе изучения украинского языка в высших учебных заведениях I-II уровней аккредитации. Определены сущность социокультурной компетентности будущих младших специалистов по журналистике, что способствует осознанию себя как носителя национальных ценностей; формированию общей культуры, общечеловеческих ценностей, ответственности за будущее Родины; овладению этики и этических норм; принципов диалога с представителями различных взглядов, наций, культур, религий; формированию широкого спектра речевых навыков и умений; умений управлять инновационными процессами и инновационной деятельностью. Сосредоточено внимание на формах и методах обучения, позволяющих социокультурное развитие украинской языковой личности студента.

Ключевые слова: *социокультурная компетентность, будущий младший специалист по журналистике, украинский язык, формирования украинской языковой личности.*

Лит. 7.

Постановка проблеми. Мова – соціокультурне явище, а основою для соціокультурної компетентності є знання, які відбиваються в мовній картині світу. Соціокультурна компетентність – невід’ємна складова професійної компетентності майбутніх молодших спеціалістів з журналістики. Сформована соціокультурна компетентність сприяє усвідомленню себе як носія національних цінностей; формуванню загальної культури, загальнолюдських цінностей, відповідальності за майбутнє Батьківщини; опануванню етики та етичних норм; принципів діалогу з представниками різних поглядів, націй, культур, релігій; формуванню широкого спектру мовленнєвих навичок і умінь; умінь управляти інноваційними процесами та інноваційною діяльністю.

Значною мірою формуванню соціокультурної компетентності студентів вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації спеціальності 061 Журналістика сприяє курс «Української мови (за професійним спрямуванням)». Освітня мета курсу – формування інтелектуально розвиненої, морально досконалої, національно свідомої, духовно багатой мовної особистості, яка вільно володіє виражальними засобами сучасної української літературної мови, її стилями, різновидами, жанрами в усіх видах мовленнєвої діяльності, відзначається активною громадською позицією, виховання студента як компетентної мовної особистості [6, 5].

Освітню мету курсу коригуємо з урахуванням майбутньої професії, зокрема редактора. Відповідно до освітніх стандартів, редактор має вміти сприймати, аналізувати, оцінювати прочитані чи почуті українські тексти, висловлювання про Батьківщину, родину, історію рідного краю, народні звичаї і традиції, мистецтво, національні свята, рослинний і тваринний світ України, загальнолюдські цінності, добирати й використовувати ті з

них, які необхідні для досягнення певної комунікативної мети [1, 477], створювати та перекладати тексти з урахуванням особливостей культури носія мови.

Аналіз досліджень. Проблема зв'язку країнознавства, лінгвокраїнознавства, соціолінгвістики з навчанням мови є предметом досліджень Є. Верещагіна, Н. Гез, В. Редько та ін.; питання формування соціокультурної компетентності, у т.ч. фахівців редакторського профілю, студіюють Н. Зелінська, Т. Іванова, О. Семенов, М. Тимошик, Я. Прихода та ін. Проблема формування соціокультурної компетентності майбутніх молодших спеціалістів з журналістики у ВНЗ I-II р.а. залишається актуальною.

Мета статті. У межах статті на основі методів аналізу, опису та педагогічного спостереження визначимо форми та методи формування соціокультурної компетентності на заняттях з української мови.

Виклад основного матеріалу. Окреслимо сутність поняття «соціокультурний». За «Словником української мови» він означає, пов'язаний з культурою суспільства [5, 476]. Реалізація соціокультурної змістової лінії під час формування мовної особистості майбутнього редактора на заняттях з української мови дає можливість опановувати мовленнєву діяльність через призму національно-культурних особливостей. Уважаємо, що підґрунтям соціокультурної змістової лінії є наповнення занять матеріалами, які сприяють формуванню національної самосвідомості та соціокультурній самоідентифікації.

Українськомовна підготовка редактора, як зазначає Н.Зелінська, повинна відбуватися шляхом засвоєння граматичних та лінгвістичних конструкцій, опанування навичками живої мови як інструменту комунікації та засобу зацікавлення читача. Редактор – це фахівець, який не припиняє вчитися, як і не припиняє думати про конкретний текст, те, чи інше слово в ньому, термін, книгу загалом [2].

Основним дидактичним матеріалом на заняттях з української мови за професійним спрямуванням є текст фахового спрямування, що демонструє соціокультурну специфіку мовної спільноти, та система завдань до нього. Робота з текстом забезпечує: оволодіння уміннями сприймати, аналізувати, зіставляти мовні явища і факти; розмежовувати варіанти норм і мовленнєві порушення; формування здатності переконливо висловлювати свої думки, почуття, погляди в різних комунікативних ситуаціях, тлумачити поняття, факти; дискутувати, використовуючи різні способи аргументації та ілюстрування прикладами; формування лінгвокультурознавчої компетентності через розвиток цілісного уявлення про мову як національно-культурний феномен; оволодіння основними прийомами інформаційної переробки, обробки, редагування тексту [7]. Прокомен-

туємо на прикладі. У межах модуля «Культура фахового мовлення» пропонуємо ознайомитись зі статтею Юлії Камінської «Обрати долю або як стати редактором» і виконати комунікативні завдання.

ОБРАТИ ДОЛЮ або ЯК СТАТИ РЕДАКТОРОМ?

Юлія Бережко-Камінська

Бути редактором – означає не лише обертатися в інтелектуальних та мистецьких колах, мати насичене та змістовне життя, можливість бути причетним до створення багатьох видів друкованої продукції, а й брати безпосередню участь у такому сакральному акті як народження Твору.

«Коли б не наші редактори, то багато авторів просто не могли би на світ показатися зі своїми творами: їх висміяли би...», знаходимо у записках О. Маковея «З життя і письменства».

Сучасний редактор – це фахівець видавничої справи, від якого вже вимагається уміння проектувати і конструювати видавничий продукт, бути безпосереднім організатором і керівником його створення і розповсюдження. Професійної підтримки редакторів (літературних, технічних, художніх тощо) сьогодні потребують редакції газет і журналів, теле- та радіокомпаній; рекламні компанії та відділи; організації, агентства, фірми, підприємства, окремі особи, які мають право здійснювати видавничу діяльність; державні органи законодавчої та виконавчої влади; науково-дослідні або бібліотечні установи; маркетингові відділи крупних промислових підприємств; органи масової та спеціальної комунікації. Звичайно ж, фахівець також може заснувати і власне видавництво.

Обираючи майбутню професію, важливо усвідомлювати, що свої труднощі, як і приємні сторони, є на будь-якому шляху і в будь-якій професійній галузі. Проте кожен із вас, визрівши і сформувавшись як особистість і фахівець, може на своєму рівні вплинути на ситуацію і вже самому закладати ті зерна, які у свій час обов'язково дадуть щедрий урожай, у даному випадку, на «видавничій ниві». (детальніше – <http://imoun.org.ua/obraty-dolyu-abo-yak-staty-redaktorom/>).

Серед завдань, які важливо виконати спільно зі студентами, акцентуємо увагу на завданнях: дослідження-відновлення. Пропонується:

- 1. На основі прочитаного тексту і власних спостережень-узагальнень доповнити текст власними переконаннями щодо порушеної теми.*
- 2. Визначити стиль тексту.*
- 3. Скласти діаграму Вена, порівнюючи уявлення про редактора різних періодів, стираючись на текст.*

4. Скласти хмаринку зі слів на тему «Редактор», доповнивши думки автора власними.

5. З'ясувати, з якою метою автор уводить думки відомих людей України стосовно редакторської професії. Що Вам відомо про цих літераторів?

Текст є інструментом для удосконалення редакторських професійних навичок, тому доцільне виконання вправ, спрямованих на редагування текстів з наявним суржилом. Задля цього, наприклад, залучаємо студентів до аналізу помилок мови ЗМІ та реклами. Самостійно досліджуючи мовне середовище, майбутній фахівець при звичаюється до свідомого ставлення до слова. Такий досвід надалі забезпечить індивідуальне мовлення від негативного зовнішнього впливу.

Ефективним засобом формування соціокультурної компетентності майбутнього редактора вважаємо створення власного мовного портфоліо. З. Никитенко переконана, що мовне портфоліо – це пакет документів, який дозволяє самостійно фіксувати та оцінювати свої досягнення та досвід в оволодінні мовою незалежно від методів і засобів навчання, що використовуються [3, 9].

Мовне портфоліо, як показує аналіз проведених нами занять, сприяє вирішенню таких педагогічних завдань: підтримувати і стимулювати навчальну мотивацію; заохочувати активність і самостійність; формувати вміння вчитися; розвивати рефлексивні навички; розширювати спектр можливостей навчання та самонавчання.

Зважаючи на фізіологічну та психологічну характеристику віку студентів, вважаємо за доцільне використовувати мовне портфоліо Show Case. Досвід проведення занять засвідчує: цей тип портфоліо забезпечує репрезентативну функцію; включає зразки мовленнєвих робіт, досвід спілкування, використання мови в різних мовленнєвих ситуаціях, творчі роботи студента (відібрані на основі власної оцінки успішності та якості своєї мовленнєвої творчості); матеріал відібраний для самонавчання.

Мовне портфоліо є особистісно зорієнтованою формою роботи, оскільки спрямоване на виявлення та розвиток його творчих здібностей. За методом портфоліо студент накопичує та аналізує свої практичні досягнення, а отже, застосовує соціокультурні знання, керуючись життєвим досвідом, оцінює та переоцінює свою діяльність. Отже, мовне портфоліо є засобом підвищення інтересу до вивчення соціокультурних знань з мови та невід'ємною складовою соціокультурної компетентності, адже стимулює вивчати лінгвокраїнознавчі аспекти, культурну спадщину мови, удосконалювати вміння та навички протягом навчального року.

Одним із різновидів фахової діяльності редактора є переклад текстів. Завдання перекладу – відтворення тексту мови оригіналу засобами мови

перекладу. Задля збагачення словникового запасу, подолання недостатньої кількості словникових матеріалів пропонуємо студентам укласти власні російсько-українські словники та словники-помічники редактору з найпоширенішими помилками в мовленні (що є частинами мовного портфоліо). Підбираючи вправи на переклад з російської на українську мову, обов'язково звертаємо увагу на підбір відповідних еквівалентів для точної передачі інформації. З метою запобігання типових помилок пропонуємо систему завдань на комп'ютерне редагування, укладання нових текстів, анотування та реферування.

Збагаченню ментальної бази студента-редактора сприяють словникові диктанти, зокрема на правопис слів іншомовного походження: *мас-медіа, медіапродукт, маркетинг, видавничий проект, мультимедіальні технології, фрілансер* тощо. Студентам пропонуємо скласти речення із поданими лексемами.

Тема «Фразеологія» – вагома складова в системному опануванні мови як частини культури нації. Під час вивчення цих тем звертаємо увагу студентів не лише на значення фразеологізмів, а й ознайомлюємо з історією походження, адже це розширює знання про культуру, побут, традиції та звичаї народу. Також пропонуємо виконати індивідуальні диференційовані завдання з теми. Наприклад, знайти в публіцистичних текстах та розтлумачити фразеологізми, пояснити, який фразеологізм було трансформовано (якого значення набув «сучасний»): *Засусі – по заслугі; Чи скінчаться британські му-у-ки?; Тон задає Мороз; Влада і власність – одного кореня; Посадив Президент РПКу; То хто ж приСТУСовується?; Що дякові можна, то попові зась; Крим коней на переправі не міняє; Отакій КРИМінал; Цей про образи, а той про гарбузи*. На розвиток творчих здібностей пропонуємо студентам створити власне висловлення за поданим початком: *«Понеділок – почин робочого тижня – для більшості асоціюється зі словами: «Досить лясн точити, пора працювати!» Хм, про що Ви? Хто й навіщо точив оце невідомо що»*.

Наочність як ефективний інструментарій оновлюється матеріалами, зокрема, знайденими за допомогою Internet, що послуговує як доповнення до специфічних методів викладання української мови. Пропонуємо студентам працювати із сайтами: «Мова – ДНК нації», «СловОпис» та іншими. Залучаючи до роботи з глобальною мережею, у межах другого модулю «Української мови за професійним спрямуванням» з теми «Нормативність і правильність фахового мовлення» одним із завдань є познайомитись з сайтом «Сервіси, які необхідно знати кожному редакторові» (за покликанням: <http://www.chytomo.com/news/servisi-yaki-neobxidno-znati-kozhnomu-redaktorovi>) та, скориставшись ними, написати рецензію чи відгук.

Погоджуємося з думкою дослідниці Ярослави Приходи, що важливо навчити майбутнього фахівця нестандартно й критично осмислювати ті чи інші процеси, явища в редакційно-видавничій справі. Як творчо працювати з текстом – оригінальним, перекладним, художнім, науковим, навчальним? Як скомпонувати книгу, як і чим оживити/оновити/одавити перевидання, як і яку національну компоненту виопуклити? Як і чим звабити читача (глядача, інтернавта – користувача інтернету)? Як не загубитись на ринку? Як ефективно співтворити з автором? Де межа цієї співтворчості (а трапляється, що в тій чи іншій книзі, особливо перекладній, є більше редакторської творчої праці)? Відповідей на ці запитання не дає (врешті й не може дати) жоден підручник. Він пропонує моделі, а кожен фахівець уже сам мусить допасовувати їх до конкретних проектів, ситуацій. Без постійного добирання знань робити це нелегко. Редактор не перестає думати про соціальний і культурний контекст, час і простір [4, 2]. Це креативна особистість, яка думає конструктивно та логічно, водночас генерує оригінальні вирішення проблем.

Одним із завдань, які допомагають розвивати творчі здібності майбутніх фахівців, є застосування «хмар тегів». Позитивними сторонами застосування методу є візуалізація понять, які вивчаються, критичне осягання визначень, образів, асоціації, подальший розвиток інформаційної культури та творчого мислення. Технологія охоплює дидактичний засіб умовно-графічної і мультимедійної наочності, інтерактивної технології та інформаційно-комунікативної технології. Убачаємо такі шляхи використання «хмар тегів»: 1) у «хмарці тег» може бути зашифровано тему заняття, яку студенти після аналізу називають самостійно, проблемне питання заняття; 2) «хмарка» може використовуватися в ролі опорного конспекту; 3) «хмарка» може стати наочним матеріалом для завдань на занятті чи вдома: наприклад, скласти речення або розповідь, використовуючи якомога більше слів з хмари; створити словникову хмару на основі вивчених тем; перетворити текст у головоломку; створити закодовану листівку; розробити «хмарку» підказок до тем, які вивчаються, диктантів тощо).

На рис. 1 зображено «хмарку тег» до завдання з теми «Синтаксичні норми сучасної української літературної мови»: скласти прислів'я з «хмаринки», розставити розділові знаки; обрати одне з прислів'їв заголовком до замітки про сучасні події в українському суспільстві.

Одним із провідних професійних завдань майбутнього редактора є володіння основами художньо-технічного оформлення видавничої продукції.

Інтегруючи цю обов'язкову «константу» редакторського фаху та іншу – обов'язкове знання мови – пропонуємо студентам творчі завдання.

Наприклад, оформлення реклами одного з явищ професійної діяльності. Проілюструємо прикладом – роботою студента III курсу «Рецепт брехливої статті для українського читача». Творча робота була виконана у формі книги (ескіз представлено на рис. 2). Завдання ускладнювалося тим, що потрібно було використовувати лише емоційно забарвлені прості речення та метафори сучасного спілкування, що дало можливість перевірити знання граматики, творчі вміння та знання з фаху.



Рис. 2 Ескіз роботи «Рецепт брехливої статті для українського читача»

Міждисциплінарний матеріал потенційно розширює спектр застосування соціокультурної компетентності задля формування мовних і мовленнєвих умінь і навичок студентів. У рамках дослідження нами розроблено та проведено бінарне заняття з української мови та культурології «Редактори ХХ століття». Мета заняття полягала у вихованні національної свідомості студентів і людської гідності, відродження паростків



Рис. 1 Хмарка тег «Українські прислів'я»

духовності, формування рис громадянина української держави; поглиблення знань про редакторський фах, його значення; пробудження інтересу до поглибленого вивчення історії та культурних надбань українського народу; виховання глибокої поваги та любові до Батьківщини. Заняття передбачало інтеграцію культури спілкування, мовленнєвих навичок і художнього мистецтва з метою виховного, освітнього, розвивального впливу на духовність особистості.

Важливим компонентом формування соціокультурної компетентності студента-редактора є також особистість викладача-словесника, який є взірцем прерогатив соціокультурної компетентності. Задля цього повинен забезпечуватися особистісно зорієнтований підхід до кожного зі студентів.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, проведений аналіз дає підстави зробити висновок, що навчання української мови студентів спеціальності 061 Журналістика сприяє духовно-інтелектуальному становленню фахівця як мовної особистості. Для реалізації соціокультурної моделі навчання української мови заняття потрібно проводити на основі національно-культурних текстів (різних стилів, жанрів та типів мовлення), що активізує пізнавальні інтереси студентів та створює інтелектуальну базу для їхньої майбутньої діяльності. Цей підхід створює умови для зосередження уваги студентів на загальнонародських цінностях, сприяє зростанню інтересу до української культури та мови.

Для успішного формування у студентів-редакторів соціокультурної компетентності важливо проводити інтегровані заняття, використовувати традиційні та інноваційні форми і методи навчання, добирати цікавий дидактичний матеріал. Комплексне застосування форм і методів навчання сприятиме підвищенню ефективності навчання, актуалізації мислення, розвиткові зацікавленості до опанування мови, а це відповідно впливатиме на розвиток соціокультурної компетентності, що відобразатиметься у приватній, суспільній та освітній сферах спілкування.

Водночас вважаємо перспективним подальше дослідження засобів та методів соціокультурного та мовленнєвого розвитку студентів-редакторів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Вітюк В. Основні шляхи формування соціокультурної компетентності учнів початкової школи / Валентина Володимирівна Вітюк // Рідне слово в етнокультурному вимірі : Зб. наук. праць. – 2013. – №1. – С. 474-480.
2. Зелінська Н.В. Сучасний редактор: проблеми професійного вишколу / Н.В. Зелінська, Е.І. Огар, Ю.Е. Фінклер, Н.І. Черниш // Наукові записки Інституту журналістики. – 2002. – Т.7. – С. 10-22.

3. Никитенко З.Н. Европейський мовний портфель для початкової школи / З. Н. Никитенко // *Іноземні мови в школі*. – 2008. – № 5. – С. 9–13.
4. Прихода Я. Редактор у системі соціальних комунікацій / Ярослав Прихода // *Вісник Книжкової палати*. – 2011. – №2. – С. 18–21.
5. *Словник української мови*. – Т.9. – К.: Наукова думка, 1978. – С. 476.
6. Українська мова. Навчальна програма для вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації, які здійснюють підготовку молодших спеціалістів на основі базової загальної середньої освіти/ Укл.: Т.М. Антонюк, Л.Б. Ковалевська, А.М. Кабаненко. – Київ: Міністерство освіти і науки України, 2013. – 23с.
7. Українська мова. 10-11 клас. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів (проект) / Укл.: Л.І. Мацько, О.М. Семенов, Т.В. Симоненко. – Київ: Міністерство освіти і науки України, 2017. – 95с.

REFERENCES

1. Vitiuk, V. (2013). *Osnovni shliakhy formuvannya sotsiokulturnoi kompetentnosti uchniv pochatkovoї shkoly* [Basic ways of formation of socio-cultural competence of elementary school students]. *Ridne slovo v etnokulturnomu vymiri – Native word in ethnocultural dimension*. (pp. 474-480). Drohobych: Posvit [in Ukrainian]
2. Zelinska, N.V., Ohar, E.I., Finkler, Yu.E. & Chernysh, N.I. (2002). *Suchasnyi redaktor: problemy profesiinoho vyshkolu* [Modern editor: problems of professional training]. *Naukovi zapysky Instytutu zhurnalistyky – Scientific notes of the Institute of Journalism*, 7, 10-22 [in Ukrainian]
3. Nikitenko, Z. N. (2008). *Yevropeyskiy yazykovoy portfel dlya nachalnoy shkoly* [European language portfolio for primary school]. *Inostrannyye yazyki v shkole – Foreign languages at school*, 5, 9–13 [in Russian]
4. Prykhoda, Ya. (2011). *Redaktor u systemi sotsialnykh komunikatsii* [Editor in the social communications system]. *Visnyk Knyzhkovoї palaty – Herald of the Book Chamber*, 2, 18-21 [in Ukrainian]
5. *Slovnnyk ukraїnskoї movy*. (1978). [Dictionary of the Ukrainian language] (Vols. 9), (p. 476). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian]
6. Antoniuk, T.M., Kovalevska, L.B., & Kabanenko, A.M. (2013). *Ukrainska mova. Navchalna prohrama dlia vyshchykh navchalnykh zakladiv I-II rivniv akredyatsii, yaki zdiisniuiut pidhotovku molodshykh spetsialistiv na osnovi bazovoi zahalnoi serednoi osvity* [Ukrainian language. The curriculum for higher education institutions of the I-II levels of accreditation, which trains junior specialists on the basis of basic general secondary education]. Kyiv: Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. [in Ukrainian]
7. Matsko, L.I., Semenov, O.M., & Symonenko, T.V. (2017). *Ukrainska mova. 10-11 klas. Prohrama dlia profilnoho navchannia uchniv zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv (proekt)* [Ukrainian language. Grades 10-11. Program for profile education of students of general educational institutions (project)]. Kyiv: Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. [in Ukrainian]

Стаття надійшла до редколегії 22.08.2017 р.